

Josef Smažík a Jan Macek ocenění Českou společností entomologickou za mimořádný počin v popularizaci entomologie

Na počátku kariéry mnoha přírodovědců bývá některá z knih, které inspirují zájem a vedou první odborné kroky. Mnoho entomologů ve vzpomínkách uvádělo jako průvodce svých začátků publikace Jana Obenbergera nebo Hynka Joukly, k nimž se později připojila díla Josefa Mařana, Jiřího Niedla, Karla Hůrky a Jana Žďárka. Nakladatelská svoboda po r. 1990 přinesla více entomologických knih než kdykoli dříve, avšak jejich úroveň je značně nevyrovnaná, zejména u překládaných titulů. Těch kvalitních je naštěstí dostatek, ale i mezi nimi vynikává edice původních atlasů od předních českých odborníků, vydávaných od r. 2007 v Nakladatelství Academia. Asi každý český entomolog a nadšenec do přírody má v knihovně alespoň jednu z nich.

Na počátku této úspěšné řady stojí čtyřdílná série atlasů Motýli a housenky střední

1 Z předávání ocenění České společnosti entomologické. Zleva Jan Růžička a Petr Kment za Výbor ČSE, a nositelé ocenění Jan Macek a Josef Smažík.

Foto D. Vondráček

2 a 3 Ukázky obrazového doprovodu z atlasů Motýli a housenky střední Evropy. Noční motýli II. a III. (Macek a kol. 2008 a 2012). Zleva (obr. 2) shora mūra *Hadula melanopa*, mūra vřesová (*Anarta myrtili*) a m. vlochyňová (*Coranarta cordigera*). Vpravo (3) píďalka běločárník bukový (*Campaea margaritaria*, 1a–d) a b. dubový (*C. honoraria*, 2a–d), a – samec, b – samice, c – sedící motýl, d – housenka. Z archivu redakce

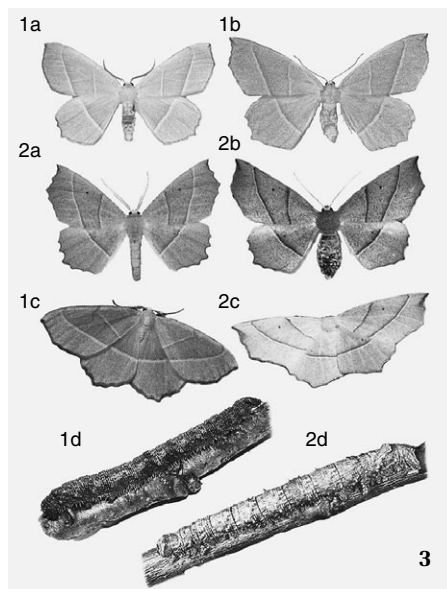
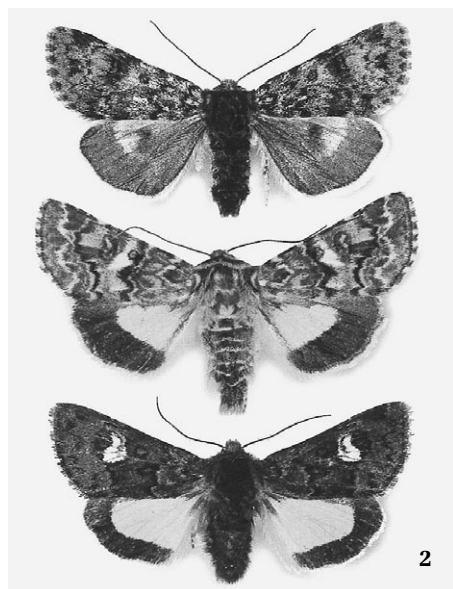
Evropy, přičemž první tři díly se věnovaly nočním motýlům (Macek a kol. 2007, 2008, 2012) a poslední, čtvrtý, denním motýlům

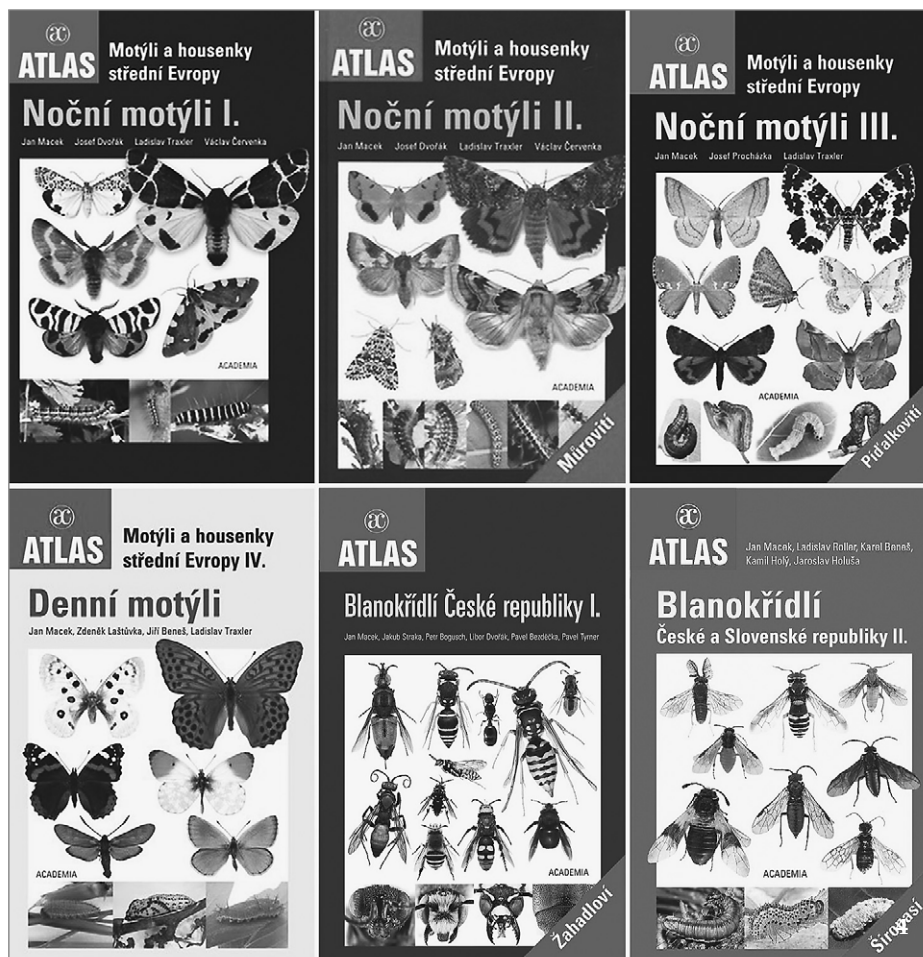
(Macek a kol. 2015). Mezi ostatními publikacemi věnovanými motýlům jsou tyto cenné především díky vyobrazení housenek a map rozšíření jednotlivých druhů. Již v r. 2005 představil Jan Macek na prvním setkání českých a slovenských hymenopterologů v Praze plán na tvorbu atlasů blanokřídlých České a Slovenské republiky, které připravoval souběžně s atlasy motýlů. První díl s názvem Blanokřídlí České republiky I. (žahadloví) byl vydán v r. 2010 (Macek a kol. 2010). Publikace je jedinečná i z mezinárodního hlediska, protože se do té doby nikdo nezabýval žahadlovými blanokřídlými v tak širokém a zároveň podrobném taxonomickém záběru. Díky tomu se velká část nákladu prodala i do zahraničí, přestože je kniha napsaná v češtině. Druhý díl série s názvem Blanokřídlí České a Slovenské republiky II. (širopasí) představuje kompletní monografii středoevropských druhů širopasých (Symphyta; Macek a kol. 2020). Velkým přínosem této publikace je nejen obrazový atlas, ale také determinací klíč pro většinu druhů. Mimořádně hodnotná je fotodokumentace housenic, přičemž řada z nich zde byla vyobrazena poprvé. Kniha obsahuje navíc unikátní, do té doby nezveřejněné, informace o hostitelských rostlinách, jejichž znalost je výsledkem celoživotních zkušeností J. Macka s chovem larev širopasých blanokřídlých. V témže roce získala tato kniha ocenění za nejlepší publikaci v soutěži Ceny Nakladatelství Academia v kategorii slovník nebo encyklopedická publikace.

K úspěchu řady atlasů přispěly i další díly, které jsou věnované pavoukům (Kůrka a kol. 2015), vázkám (Dolný a kol. 2016), rovnokřídlým (Kočárek a kol. 2013) a drobným motýlům (Laštůvka a kol. 2018, Šumpich a kol. 2022). Výjimečný autorský i vydavatelský počin, kterým entomologické atlasy z Nakladatelství Academia bezesporu jsou, si ocenění zaslouží. Na Valném shromáždění ČSE 17. října 2024 tak byla předána Ocenění České společnosti entomologické za mimořádný počin na poli popularizace a osvěty entomologie redaktoři této řady Josefu Smažíkovi a prvnímu autorovi 6 dílů série J. Mackovi.

● RNDr. Josef Smažík se narodil 9. července 1958 ve Vimperku, kde později vystudoval gymnázium. V letech 1977–82 studoval na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy, a to botaniku se zaměřením na geobotaniku. Tehdy se také seznámil s J. Mackem. V 90. letech mimo jiné pracoval jako hydrogeolog u firmy, která se zabývala sanací lokalit, kde byla umístěna sovětská vojska, konkrétně odstraňováním ropného znečištění půdy a podzemní vody. Tam ho jeho kolega Jaroslav Pakosta, který sbíral hmyz, přivedl k entomologii, již se věnuje už zhruba 30 let. Zpočátku to byli hlavně brouci, po několika letech přidal motýly a ti, zejména pak noční, v jeho zájmu zcela převládli. V posledních asi pěti letech se soustředí téměř výhradně na sběr housenek a následný chov píďalek rodu *Eupithecia*.

Od r. 2002 až do odchodu do penze pracoval v Nakladatelství Academia jako odborný a jazykový redaktor v oddělení přírodních věd. Zde se zásadně zasloužil o vznik edice přírodovědných atlasů, a také o obnovení edice Zoologické klíče, v níž dosud vyšlo 6 dílů věnovaných některým čeledím

brouků – kožojedovití (Dermestidae; Háva 2011, druhé vydání 2021), červotočovití (Ptinidae; Zahradník 2013), potemníkovití (Tenebrionidae; Novák 2014), slunéčkovití (Coccinellidae; Nedvěd 2015, druhé vydání 2020) a plavčíkovití (Haliplidae) a vyklenulcovití (Byrrhidae; Boukal 2017).

• Mgr. Jan Macek se narodil 24. června 1953 v Martině na Slovensku. O entomologii, zvláště pak o motýly, se zajímal od útlého dětství. V r. 1958 se jeho rodina přestěhovala do Příbrami, kde navštěvoval základní a střední školu a aktivně se účast-

4 Atlasy motýlů a blanokřídlých střední Evropy vydané Nakladatelstvím Academia ve stejnojmenné edici v letech 2007–20, jejichž prvním autorem byl Jan Macek.

nil Biologické olympiády. V letech 1972–77 studoval entomologii na PřF UK. Studium úspěšně ukončil obhajobou diplomové práce – revizí pídalek rodů *Boarmia* a *Cleorodes* v Československu, kterou vypracoval pod vedením Jaromíra Doskočila. Z politických důvodů mu však následně byla

zakázána aspirantura na kandidáta věd (dnešní doktorské studium), o kterou se intenzivně pokoušel. V r. 1978 nastoupil do Entomologického oddělení Národního muzea, kde strávil jako kurátor 45 let a výrazným způsobem přispěl k rozšíření a reorganizaci sbírky blanokřídlých. Připravil řadu výstav – Člověk a hmyz, Voda a život, Krása motýlích křídel nebo Zázraky evoluce. V Entomologickém oddělení působil nadále jako emeritní kurátor.

Jan byl také velmi aktivní při práci s mladými studenty. Biologickou olympiádu začal organizovat hned po nástupu na univerzitu v r. 1972. Jako entomolog pravidelně zasedal i v komisích celostátního kola Středoškolské odborné činnosti. Jeho významným počinem bylo spoluzaložení letního odborného soustředění pro talentované středoškoláky na již legendární Běstvině, kde jako dlouholetý organizátor a lektor vychoval několik generací biologů a ovlivnil řadu budoucích vědců.

Odborně se věnuje hlavně blanokřídlým, především širopasým a stíněnkám (Diapriidae), přičemž patří k předním světovým specialistům na tyto skupiny. Dosud publikoval celkem 70 původních vědeckých prací a nespočet popularizačních článků. Díky výborné paměti a všeobecnému přehledu však patří k uznávaným přírodovědcům obecně a se stejnou erudicí a zaujetím dokáže vyprávět nejen o hmyzu, ale i o rostlinách nebo houbách. Širší odborné i laické veřejnosti je známý zejména jako popularizátor entomologie a hlavní autor výše popsané řady atlasů motýlů a blanokřídlých, které vyšly v Nakladatelství Academia. V současnosti probíhá příprava třetího a čtvrtého dílu blanokřídlých, které by se měly věnovat všeobecně opomíjeným parazitickým skupinám. Podrobný životopis a seznam publikací J. Macka byl zveřejněn v časopise Acta Entomologica Musei Nationalis Pragae (2024, 64: 1–7).

Pepo, Honzo, děkujeme za úžasné atlasy a přejeme hodně úspěchů do budoucna!

Použitou literaturu uvádíme na webové stránce Živý.

Česká společnost entomologická zve všechny zájemce o poznání hmyzu a dalších bezobratlých na entomologické exkurze v roce 2025

červen

14. 6. Za roháči na Petřín	Praha
15. 6. Za tesaříky obrovskými na Milíčově	Praha
21. 6. PR Vrbenské rybníky	jižní Čechy
27. 6. NPP Dalejský profil	Praha
28. 6. Okolí Boleveckých rybníků	Plzeň

červenec

12. 7. Pavlův Studenec	západní Čechy
12. 7. NPR Koda	střední Čechy
19. 7. Vlárský průsmyk	JV Morava

srpen

23. 8. PP Modřanská rokle	Praha

září

20. 9. PP Zámky	Praha

www.entospol.cz

facebook.com/entospol

entospol_cz